

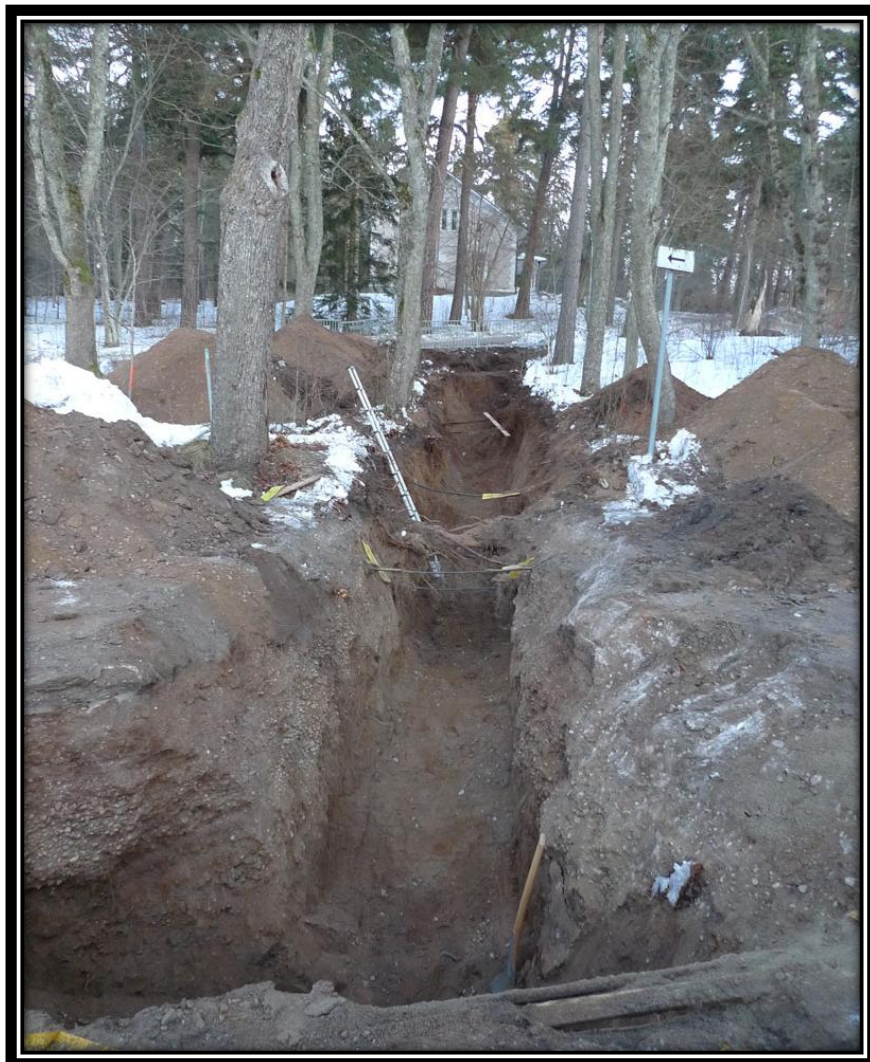
Ultuna, hus C4:115

**Antikvarisk kontroll vid reparation av avlopp inom
gravfältet Uppsala 402:1 (fd Bondkyrko socken)**

Fastighet Ultuna 2:23, Uppsala kommun, Uppland

SAU rapport 2011:1

Jonas Svensson Hennius

SAU rapporter 2011:1
ISSN 1652-9448
©SAU 2011

UTGIVNING OCH DISTRIBUTION

Societas Archaeologica Upsaliensis
Kyrkogårdsgatan 8A, 753 12 Uppsala
post@sau.se
www.sau.se

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr och datum för tillstånd:

431-81-11, 2011-01-14

SAU:s projektbeteckning: 4092

Uppdragsgivare: Uppsala Vatten och Avfall AB
Belägenhet

LANDSKAP Uppland

LÄN Uppsala

KOMMUN Uppsala

SOCKEN Uppsala (fd Bondkyrko)

FASTIGHET Ultuna 2:23

RAÄ Uppsala 402:1

FASTIGHETSKARTBLAD 1116a NÖ

KOORDINATER X6634490, Y1604407

16 -20 m ö h

Undersökningen

TYP AV UNDERSÖKNING: Arkeologisk
schaktningsövervakning

UTFÖRANDETID I FÄLT: 16 timmar

MASKINTID: -

UNDERSÖKT YTA: 110 m²

KOORDINATSYSTEM: RT90, 2,5 gon V

HÖJDSYSTEM: RH70

INMÄTNINGSSYSTEM: RTK-GPS

Personal: Jonas Svensson Hennius

OMSLAGSBILD:

Den södra delen av schaktet. I bakgrunden syns hus
C4:24 som hade drabbats av det trasig avloppet. (Foto:
Jonas Svensson Hennius, SAU)

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

©Lantmäteriet Medgivande MS2007/04080

LEKTÖR:

Åsa M Larsson

TRYCK:

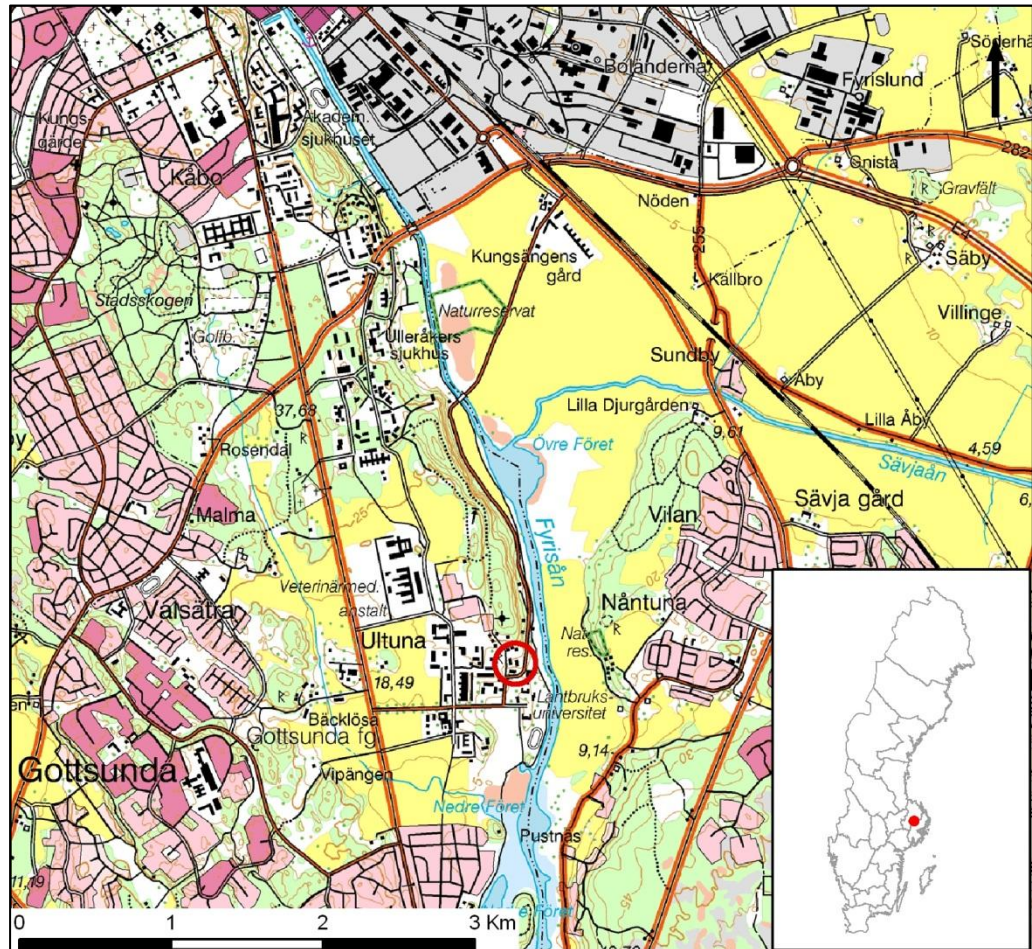
Societas Archaeologica Upsaliensis

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	5
Undersökningen	5
Antikvarisk bakgrund	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	6
Undersökningen	8
Metod och genomförande	8
Undersökningsresultat	9
Referenser	12

Sammanfattning

SAU har på uppdrag av Länsstyrelsen utfört en antikvarisk kontroll i form av en schaktningsövervakning vid gravfältet Uppsala 402:1 i samband med att en avloppsledning akut måste repareras. Inget av antikvariskt intresse framkom i schaktet och det framgick också att området var starkt påverkat av tidigare lednings- och kabeldragningar.

Figur 1. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningsområdet markerat.
©Lantmäterieverket Gävle. Medgivande MS2007/04080. Skala 1:50 000.

Inledning

Undersökningen

Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) har enligt beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (431-81-11) utfört en antikvarisk kontroll i form av schaktövervakning på fastigheten Ultuna 2:23 i södra Uppsala. Uppdraget föranleddes av att Uppsala Vatten och Avfall AB akut behövde åtgärda ett stopp i en avloppsledning. Problemen berörde hus C4:24, men utfördes närmast huset C4:115 (se figur 2). I samband med reparationen måste markarbeten utföras i omedelbar närhet av gravfältet Uppsala 402:1 och fyndplatsen Uppsala 402:2 som sannolikt representerar en förstörd grav. Länsstyrelsen bedömde att det förelåg stor risk för att sedan tidigare okända gravar skulle kunna beröras av arbetsföretaget. Därför ställdes som villkor för tillståndsgivandet att arbetet skedde med arkeologisk schaktningsövervakning. Övervakningen skedde i samband med att schaktet öppnades under perioden 18 – 21 januari 2011 och utfördes av Jonas Svensson Hennius.

Antikvarisk bakgrund

Topografi och fornlämningsmiljö

Bebyggelsen i dagens Ultuna sträcker sig från Fyrisån och upp och förbi Uppsalaåsen, över åkermarken och mot de mer sammanhängande impedimenten i väster. Undersökningsområdet ligger i en sydsluttning av Uppsalaåsen, omkring 20 meter över havet. Området präglas av gles, utspridd bebyggelse med byggnader från decennierna omkring år 1900 och genomkorsas av flera mindre vägar. I söder finns flera mindre ytor med parkmark mellan byggnaderna och i norr står högvuxen tallskog med stort inslag av lönn och andra lövträd. Schaktningsarbetet skedde till största del i skogsmark, men grävdes också i vägen framför huset C4:115. Den fastighet som berördes av avloppsstoppet, C4:24 låg dock längre upp i sluttningen, knappt 50 meter norr om schaktet.

De kända fornlämningarna i Ultuna utgörs av gravar och boplatser från ca 500 f Kr till 1000/1100-talet e Kr. Dessutom finns broar och minnesstenar av senare datum (Ljungkvist 2000). Järnåldersbebyggelsen i östra Ultunaområdet har varit mycket omfattande vilket indikeras av flera gravfält. De flesta av gravfälten ligger på eller i anslutning till Kronåsen som löper parallellt med Fyrisån i nord-sydlig riktning varav det centrala bestått av flera hundra gravar. Olof Rudbeck uppger att det här på 1600-talet fanns över 700 ättebackar vilket om uppgiften stämmer innebär att det varit ett av de absolut största gravfälten i Uppland (Ljungkvist 2000, s 21).

De närmaste fornlämningarna utgörs av gravfältet Uppsala 402:1 med sju kända stensättningar omedelbart väster om schaktet och fyndplatsen för ett eldstålsformat hänge (Uppsala 402:2) omedelbart öster därom. Omkring 50 meter sydväst om schaktet är det stora gravfältet Uppsala 401:1 med cirka 25 kända

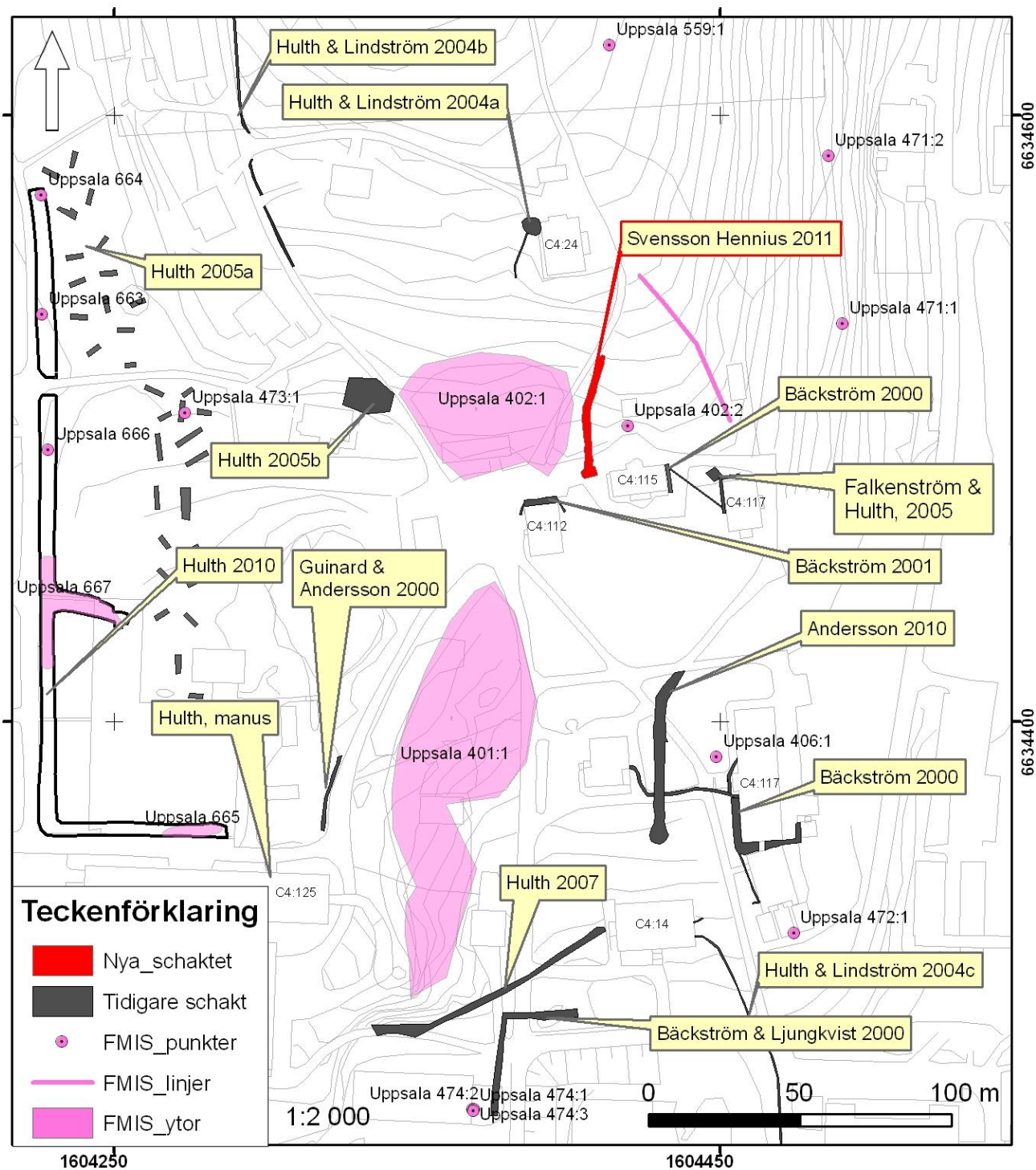
högar och stensättningar. Strax västerut har ett spänne (Uppsala 471:1) och en pincett (Uppsala 471:2) hittats och en hålväg (Uppsala 471:3) löper uppför åsslutningen i nordvästlig – sydöstlig utsträckning. Ytterligare ett antal kända och förmodade gravar finns norr om hus C4:24 (Uppsala 404:1, 470:1 och 559:1).

Tidigare undersökningar

I närområdet finns en lång tradition av arkeologiska utgrävningar. Fornlämning 472:1 knappt 170 meter sydväst om det här aktuella schaktet markerar den ungefärliga platsen för skelettgravar som Hjalmar Stolpe undersökte redan 1898. Strax intill påträffades 1936 ytterligare två skelett. 1912 undersökte Oscar Almgren 12 stycken vikingatida skelettgravar under byggnad C4:14, knappt 150 meter söderut (Bäckström 2000). På gravfältet Uppsala 402:1 alldeles intill schaktet undersöktes år 1936 en gravhög med kärnröse och brandlager med brända ben från 600-talet med bl.a. ornerad keramik, kamfragment och en större mängd nitar (SHM 21393, ATA 1703/36).

Till följd av omfattande ombyggnader och underhåll av äldre infrastruktur har en lång rad mindre antikvariska åtgärder utförts i Ultunaområdet under 2000-talet. Endast 11 meter sydväst om det här aktuella schaktet gjordes en antikvarisk kontroll under början av 2001 i samband med att dräneringsarbeten måste utföras längs norra kortsidan av huset C4:112. Inga fynd eller anläggningar av förhistorisk karaktär framkom dock och det schaktet visade sig vara kraftigt stört av såväl kabel- och ledningsdragningar som tidigare dränagearbeten (Bäckström 2001). Lite drygt 20 meter väster om schaktets södra ände gjordes år 2002 en antikvarisk kontroll i samband med att nya avloppsledningar lades till husen C4:115 och C4:117 (Hulth & Lindström 2005). Omkring 40 meter nordost om schaktet gjordes under år 2001 en antikvarisk kontroll i samband med anläggandet av en radonbrunn för huset C4:24. Inga fynd eller anläggningar från förhistorisk tid framkom (Hulth & Lindström 2004a). Under år 2005 gjordes en antikvarisk kontroll omkring 60 meter väster om schaktet på andra sidan gravfältet Uppsala 402:1 i samband med schaktarbeten inför byte av en dagvattenbrunn och rörledningar vid hus C4:29. Inga fynd eller anläggningar av förhistorisk karaktär framkom dock och marken visade sig var störd av tidigare markarbeten (Hulth 2005b). Vintern 2005 gjordes en antikvarisk kontroll inför anläggandet av en radonbrunn omkring 40 meter väster om schaktet. Inget av antikvariskt intresse framkom dock (Falkenström & Hulth 2005).

Den antikvariska bilden i en något vidare omkrets är likartad. Inför en nedgrävning av bredbandskabel år 2002 gjordes en arkeologisk schaktningsövervakning längs Kronåsvägen drygt 100 meter nordväst om det här aktuella schaktet. Inga fynd eller anläggningar från förhistorisk tid framkom dock (Hulth & Lindström 2004b). Drygt 100 meter söder om schaktet genomfördes år 1999 en antikvarisk kontroll vid nedläggning av elkabel. Schaktdjupet bedömdes dock vara för litet för att anläggningar skulle kunna upptäckas (Bäckström 1999). Strax intill gjordes år 2010 en antikvarisk kontroll i samband med att en spillvattenledning skulle repareras. Inga förhistoriska fynd eller anläggningar framkom dock då marken var starkt påverkad av tidigare anläggningsarbeten (Andersson 2010). Omkring 180 meter söder om schaktet har gjordes år 2000 en antikvarisk kontroll intill den nuvarande personalrestaurangen (hus C4:128). Då framkom ett vattenavsatt lager med keramik, kol, harts och obrända djurben från förhistorisk tid. Den begränsade ytan medgav dock inte att aktiviteternas art närmare kunde bestämmas (Bäckström & Ljungkvist 2000).

Figur 2. Fornlämningar och undersökningar i närområdet. Referenser till tidigare undersökningar anges på planen. Hus som nämns i texten är numrerade. Skala 1:2000.

Strax intill, vid hus C4:14 gjordes år 2001 en antikvarisk kontroll i samband med nedläggning av optokabel, varvid fynd av obrända hästben gjordes (Hulth & Lindström 2004c). Under september år 2000 gjordes en antikvarisk kontroll när schaktningsarbeten i för nedläggning av utomhusbelysning skulle läggas ned. Inget av antikvariskt intresse framkom dock (Guinard & Andersson 2000). I närheten gjordes också en antikvarisk kontroll år 2006 inför nedläggningen av en optokabel. Inga fynd eller anläggningar av förhistorisk karaktär framkom dock (Hulth 2007).

I samband med anläggandet av en trädgård omkring 130 meter väster om schaktet gjordes en förundersökning med drygt 30 sökschakt, varvid en anläggning av förhistorisk karaktär framkom. Det magra resultatet sätts i samband med stark påverkan från tidigare markarbeten (Hulth 2005). En större antikvarisk kontroll i vid utbyggnaden av en VA-ledning cirka 170 meter väster om det här aktuella schaktet visade att det trots stor påverkan från tidigare markarbeten kan finnas välbevarade, förhistoriska kontexter i närområdet. Under upp till 3 meter av påförda massor framkom över 50 anläggningar i form av bland annat stolphål, härदार och ett grophus. Bland fynden märktes järnföremål, välbevarade djurben och en del av en sköldbuckla från 800-tal (Hulth 2010).

I samband med den pågående utbyggnaden av Campus Ultuna skulle under hösten 2009 Stora Logen (hus C4:125), omkring 160 meter sydväst om schaktet, byggas om till driftscentral. Då gjordes en arkeologisk förundersökning, varvid välbevarade anläggningar och gravar framkom under tjocka lager av fyllnadsmassor under golvet i byggnaden. Under början av år 2010 gjordes därför en arkeologisk slutundersökning. Trots att marken under byggnaden var starkt störd av sentida markarbeten kunde drygt 90 anläggningar i en komplicerad stratigrafi dokumenteras. Däribland registrerades 10 – 15 gravar, ett 20-tal stolphål, brandlager, en förmodad rest av en ugn med mera. I tre av gravarna fanns mycket välbevarade gravurnor. En stor mängd fynd tillvaratogs, bland annat pärlor av glas, brons, silver och bergkristall, ett fragment av cloisonné, ett förmodat beslag till ett svärdshjalt, knivar och nitar av järn, omkring 23 kg brända ben med mera (Hulth, in prep.).

Undersökningen

Metod och genomförande

Den antikvariska kontrollen genomfördes i samband med själva anläggningsarbetet. Schaktningen utfördes försiktigt och skiktvis av en grävmaskin med planskopa. Schaktkanterna rensades också löpande för hand med skyffel. Schaktet mättes in med RTK-GPS, vilket ger en noggrannhet inom några centimeter. Arbetets dokumenterades med digitalkamera och anteckningar fördes löpande.

Enligt den ursprungliga planen skulle cirka ett cirka 15 meter långt schakt grävas. I själva verket var det dock nödvändigt att öppna ett 25 meter långt schakt för att komma åt den skadade ledningen. Den första schaktningsövervakningen pågick under den 18 januari och bedömdes avslutad under morgontimmarna den 19 januari. När den nya ledningen skulle anslutas visade det sig emellertid att ytterligare en sektion av den gamla ledningen var skadad och det var därför nödvändigt att utöka schaktet. Efter samråd med Länsstyrelsen övervakades därför den 20 och morgonen den 21 januari hur schaktet förlängdes med ytterligare 15 meter mot norr. Vid den senare, oplanerade utryckningen fanns inte tillgång till ett mätinstrument, varför ingen exakt inmätning av denna del föreligger. Det fanns dock möjlighet att ta del av kommunens inmätning av den nya rörledningen och utifrån den rekonstruera schaktet utbredning med ett par decimeters noggrannhet.

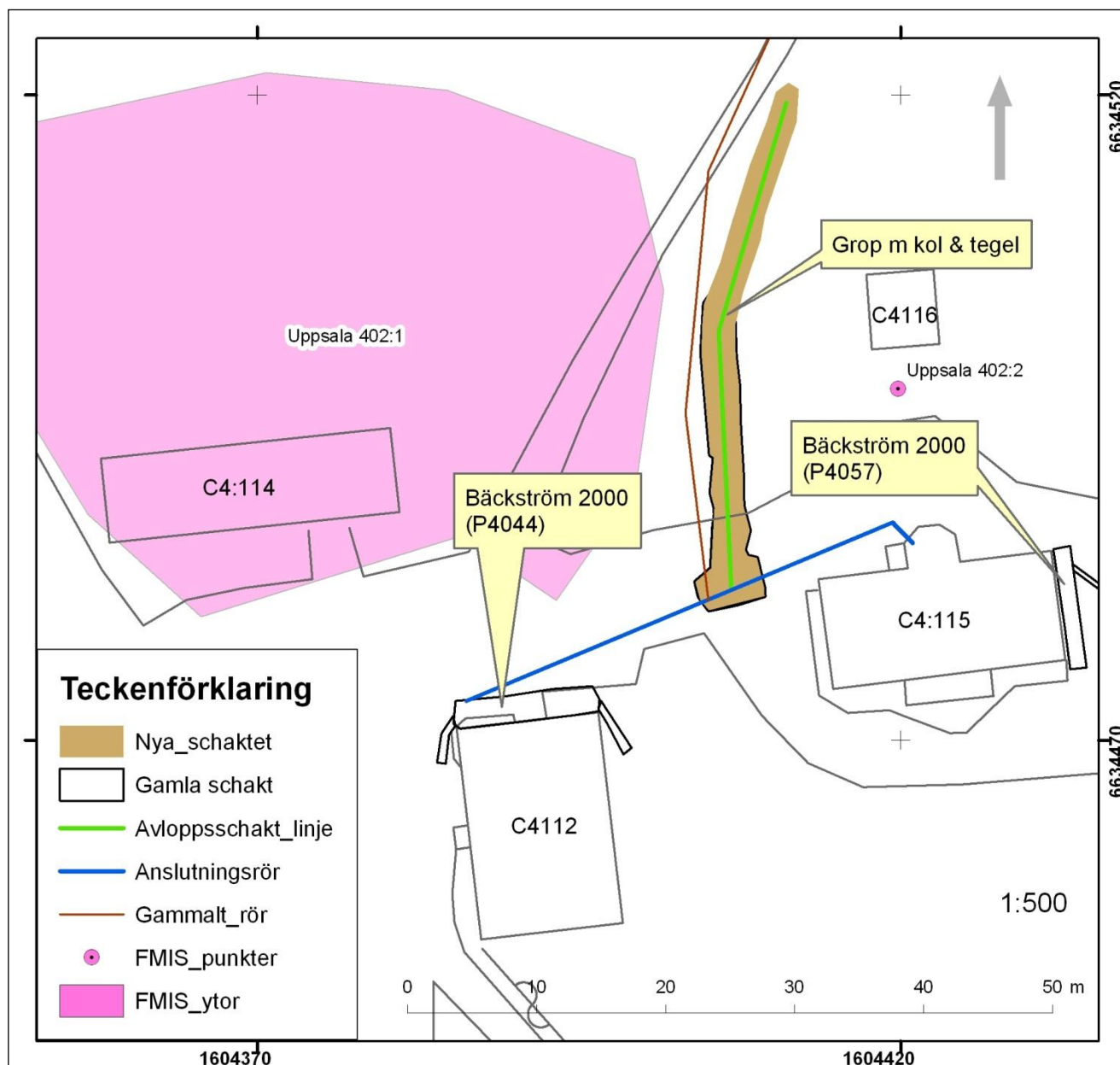

Figur 3. Den södra delen av schaktet innan det nya avloppsröret har anslutits. Notera att det gamla röret har en annan sträckning än det nya schaktet. Mot söder. Foto Jonas Svensson Hennius.

Undersökningsresultat

Schaktets längd var 40 m och hade en bredd av 2,1 – 2,4 meter förutom i vägen längst i söder där en drygt 5 x 3,5 meter stor arbetsgrop öppnades. Totalt omfattade schaktet en yta av omkring 110 kvadratmeter och dess djup var 1,65 – 2 meter. Reparationen och återanslutningen av ledningen till det nya avloppsnätet krävde att en sektion av ledningen fick en ny sträckning. Den nya delen omfattade de första 17 metrarna i den södra delen av schaktet. Det visade sig dock att en stor del av den nya sträckningen var störd av såväl el- och telekablar som en vattenledning, varav endast ett par av kablarna var kända från tekniska planer över området.

I större delen av schaktet utgjordes uppvisade profilen ett övre omkring 0,20 meter tjockt lager av svartbrun, sandig, mullhaltig skogsjord med stort inslag av trädrötter. Därunder fanns naturligt åsmaterial i form av grusig sand med ett mindre inslag av 0,02 – 0,04 meter stora stenar. Längst i söder, under vägen, fanns ett tjockt lager med grusig småsten. I den geologiskt avsatta sanden kunde tydliga skikt iakttas, vilket mestadels gjorde det lätt att urskilja nedgrävningar. I schaktet syntes dock endast en nedgrävning som inte uppenbart kunde relateras till någon av de talrika kablarna eller ledningarna. Denna befann sig i den mellersta delen av schaktet där stora mängder kol och sot noterades redan i skogstorven. Själva nedgrävningen utgjordes av en 0,30 meter grop med omkring 0,50 meter diameter, vars fyllning väsentligen utgjordes av förkolnat trä.

Figur 4. Plan över schaktet. Södra delen av schaktet är inmätt med RTK-GPS vilket markeras med svart bård. Norra delen (utan svart bård) har rekonstruerats utifrån sträckningen av avloppsledningen som mätts in med totalstation. Sträckningen "gammalt rör" (röd linje) visar var tekniska kartor anger att det gamla avloppsröret ska ligga. Dessa stämmer dock inte helt, vilket kan vara viktigt att känna till vid senare handläggning. Den norra delen av det gamla röret har samma sträckning som det nya (grön linje). Söder om böjen är det exakta läget för det gamla och numer obsoleta röret något osäker. Skala 1:500

Arbetet stoppades tillfälligt i denna del, men då lagret och gropen undersöktes med skärslav kunde det snabbt konstateras att det i såväl kollagret som botten av gropen fanns planglas utan patinering, krossat maskinpressat tegel och annat sentida material. Inget material av förhistorisk karaktär framkom vare sig i gropen eller i någon annan del av schaktet.

Figur 5. Den lilla kolfyllda gropan som visade sig vara fylld med recentmaterial syns strax till vänster om avloppsledningsschaktet. Mot norr. Foto: Jonas Svensson Hennius.

Figur 6. Den norra delen av röret som alltså grävdes efter att den södra delen av schaktet hade fyllts igen. Mot norr. Foto: Jonas Svensson Hennius.

Referenser

- Andersson, F. 2010. *Ultuna, hus C4:16*. Antikvarisk kontroll i anslutning till fornlämning Uppsala 401:1 och 472:1, fastighet Ultuna 2:23, Uppsala stad (fd Bondkyrko sn), Uppsala kommun, Uppland. P4091. SAU rapport 2010:25
- Falkenström, P. & Hulth, H. 2005. *Antikvarisk kontroll. Schaktningsarbete för radonbrunn Invid hus C4:117 i Ultun.*, Fastighet: Ultuna 2:23, Bondkyrko socken, Uppland. Lst dnr: 431-10885-05. SAU Rapport 2005:8
- Bäckström, Y. 2000. Antikvarisk kontroll i samband med schaktningsarbeten vid fd växtfysiologen, byggnad C4:17, i Ultuna, Bondkyrko sn, Uppland. SAU Rapport 2000
- Bäckström, Y. 2000. *Schaktningsövervakning. Ultuna fastighet Ultuna 2:1, SLU byggnad C4:14*. Bondkyrko socken, Uppland. Lst dnr (220-7247-00). SAU Rapporter 2000:3 SÖ.
- Bäckström, Y. och Ljungkvist, J. 2000. Schaktningsövervakning. Ultuna, fastighet Ultuna 2:1, SLU byggnad C4:14, C4:128, Bondkyrko socken, Uppland. Lst dnr (220-3228-99). P414. SAU Rapporter 2000:6 SÖ
- Bäckström, Y. 2001:1. *Schaktarbeten i fast fornlämning inför dränering invid hus C4:112 i Ultuna*. Antikvarisk kontroll. Hus C4:112 i Ultuna,. Bondkyrko socken, Uppsala kommun. P444. SAU Rapport 2001:1 SÖ
- Guinard, M. & Andersson, F. 2000. *Schaktningsövervakning. Ultuna. Ultuna platserna 1, 2, 3, 5, 6, 7*. Bondkyrko socken, Uppland. Lst dnr (220-6968-00). P429. SAU Rapporter 2000:7 SÖ
- Ljungkvist, J., 2000. *Arkeologisk utredning. Ultuna, Ulleråker och Rosendal*. Uppsala stad och Bondkyrko socken, Uppland. SAU rapport nr. 4.
- Hulth, H. 20007. Antikvarisk kontroll. Schaktningsarbete inför fibernät mellan hus C4:14 och C4:190 i Ultuna, Fastighet: Ultuna 2:23 Bondkyrko socken, Uppland. *Lst dnr: 431-2629-06*. Med bidrag av Kristina Martinelle. P4076. SAU Rapport 2007:5
- Hulth, H. & Lindström J. 2004a. *Antikvarisk kontroll vid schaktningsarbete inför anläggning av radonbrunn Fastighet Ultuna 2:23, hus C4:24*. Bondkyrko socken, Uppland. Lst dnr: 220-6950-01. P4046 SAU Rapport 2004:11
- Hulth, H. & Lindström, J. 2004b. Antikvarisk kontroll Schaktningsarbete nedläggning av bredbandskabel vid Stiftelsen Ultuna studentbostäder Ultuna 1:17 och 2:3 Bondkyrko socken, Uppsala. *Lst dnr: 220-5596-02. P4061*. SAU Rapport 2004:24.
- Hulth, H. & Lindström, J. 2004c. *Antikvarisk kontroll. Schaktningsarbete för optokabel längs Hampus von Posts väg i Ultuna*. Vid fornlämning RAÄ 472, Fastighet: Ultuna 2:23, Bondkyrko socken, Uppland. Lst dnr: 220-11789-01. P4050. SAU Rapport 2004:13
- Hulth, H & Lindström, J. 2005. *Antikvarisk kontroll. med anledning av schaktningsarbete för åtgärd i samband med avlopp invid hus C4:115 och C4:117 i Ultuna,*

Fastighet: Ultuna 2:23 Bondkyrko socken, Uppland. P4057. SAU Rapport 2005:25.

Hulth, H. 2005a. *Kunskapsträdgården Arkeologisk förundersökning* Ultuna 2:23, Bondkyrko socken, Uppland. Med bidrag av Kristina Martinelle. P4050. SAU Rapport 2005:22

Hulth, H. 2005b. *Antikvarisk kontroll vid schaktningsarbete inför byte av dagvattenbrunn och rörledningar. Fastighet Ultuna 2:23, hus C4:29*. Bondkyrko socken, Uppland Lst dnr: 431-6811-05. P4074. SAU Rapport 2005:27

Hulth, H. 2010. *Ultuna – observationer i händelsernas centrum*. Boplatsslämningar från bronsålder till tidig medeltid. Arkeologisk schaktningsövervakning för VA-ledning. Fornlämning 653 och 663-667, Ultuna 2:23, Uppsala stad, f d Bondkyrko sn, Uppland. P4083. SAU Rapporter 2010:12

Ej publicerat material

Hulth, H. För- och slutundersökning under Stora Logen (in prep.)

